

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

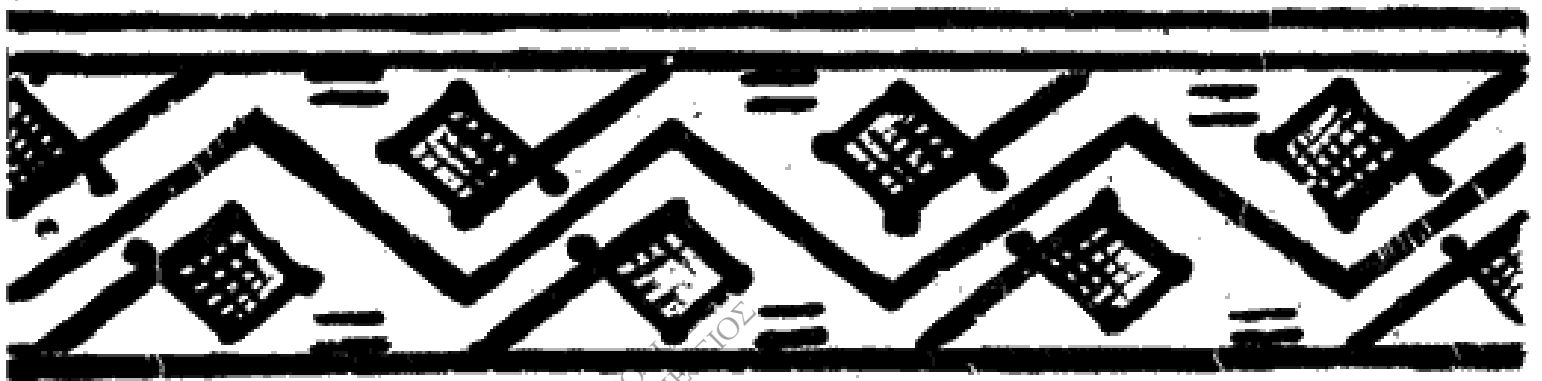
ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1941

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ-ΠΟΙΗΣΗ

Ο κ. Καλλιάφας, για να εξηγήσει γιατί «δέν έχομεν αξίαν τῶν ἡρωϊκῶν μας κατορθωμάτων πατριωτικὴν ποίησιν», ἐκθέτει στὸ τεύχος 341 τῆς «Νέας Ἑστίας» τίς σκέψεις του, ὅπου παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψει μερικὰ σχόλια. «Οἱ δημιουργοὶ [λέγει] τῶν πατριωτικῶν ἐμμέτρων καὶ πεζῶν ἔργων ἀνήκουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τοὺς κατ' ἐξοχὴν γραμματισμένους, εἰς τοὺς λογοτέχνας καὶ ἐπιστήμονας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θεωροῦνται κατ' ἐξοχὴν οἱ πνευματικοὶ ἡγέται τοῦ ἔθνους», οἱ ὅποιοι «ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος, διατελοῦντες εἰς σὺν τῷ χρόνῳ ζωηροτέραν γινομένην πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ὑπὸ τὴν ἑποικίαν τοῦ πληθους πολιτισμοῦ παρακαμάζουσαν μέσην καὶ δυτικὴν Εὐρώπην, ὑπέστησαν βαθεῖαν τὴν ἐπήρειαν αὐτῶν καὶ ἤρχισαν σὺν τῷ χρόνῳ ἰσχυρότερον νὰ ἐπηρεάζουν καὶ τοὺς ἄλλους ὀλιγώτερον αὐτῶν γραμματισμένους Ἕλληνας, καὶ μάλιστα τὴν νεολαίαν».

Πρῶτα-πρῶτα, εἶναι βέβαιο πὼς στὴν «Εὐρώπῃ» ἦταν κάποια παρακμὴ στὸν πληθ, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει, πολιτισμὸς; Ποῦ τὴν εἶδε τὴν παρακμὴ αὐτὴ ὁ κ. Καλλιάφας; Δέν τοῦ φτάνει ἡ ὠραία ἀνθησὴ ποὺ ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἡ διανόησὴ στὴ Γαλλία, στὴν προχιτλερική Γερμανία καὶ στὴν Ἑλβετία (γιὰ νὰ περιορισθῶ μόνο στὴ μέση καὶ δυτικὴ Εὐρώπῃ ποὺ ὀρίζει); Δέν τοῦ φτάνει ἡ ἀφάνταστὴ πρόδοσὸς ποὺ ἔκανε ὁ ὀλικὸς πολιτισμὸς, καὶ ἐκεῖ, ὅπως καὶ παντοῦ; Δέν τοῦ φτάνει ἡ ἀπέραντὴ ἐκδηλώσῃ τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης στὰ κράτη αὐτά, ὅπως καὶ σχεδὸν παντοῦ; Ποιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς ἐκδηλώσεις, στὴ διανοητικὴ, στὴν ἠθικὴ ἢ στὴν ὀλικὴ ζωὴ, εἶναι στοιχεῖο παρακμῆς;

Ἐπειτα, αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ «ὑπέστησαν τὴν ἐπήρειαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐπηρεάζουν τοὺς ἄλλους», ἔχουν γράψει ἀρκετὰ ἔργα, μὲ τὰ ὅποια δημιούργησαν ἕνα ὄνομα μικρὸ ἢ μεγάλον, καὶ ἔγιναν «πνευματικοὶ ἡγέται». Εἶχαν κι' αὐτὰ τὰ ἔργα τὸν τύπον τῆς παρακμῆς, ἢ ἡ παρακμὴ ἐκδηλώνεται σήμερον ποὺ χρειάστηκε ἡ πατριωτικὴ ἔμπνευσὴ; Καί, ρωτώντας ἀκόμα πῶς πολὺ, μερικοὶ τουλάχιστον ἀπὸ τοὺς

«ὀλιγώτερον γραμματισμένους Ἕλληνας καὶ μάλιστα ἡ νεολαία» δέν ἦταν τρόπος νὰ ἐπηρεαστοῦν «ἀπὸ τὴν νεωτάτην πνευματικὴν κίνησιν τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία εἶναι ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὴν κρατοῦσαν κατὰ τὴν 19ην ἑκατονταετηρίδα ὀλιζούσαν» (ὅπως θέλει νὰ χαρακτηρίσει τίς δυὸ ἐποχὰς ὁ κ. Καλλιάφας); Ἦ εἶχαν ἀποχτήσει «ἀνοσία», ὅπως λέμε οἱ γιατροί, καὶ δέν ἦταν δυνατὸ νὰ πάθουν πάλι ἀπὸ τὴν καλὴ πνευματικὴ ἐπήρειαν;

Ἄλλὰ καὶ ἂν δεχτοῦμε πὼς οἱ «πνευματικοὶ ἡγέται» εἶχαν ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὴν «Εὐρώπῃ», θὰ ἔπρεπε τάχα αὐτὸ νὰ τοὺς φέρει τόσο βλαβερὰ ἀποτελέσματα; Ὁ κ. Καλλιάφας δογματίζει: «Ὁ ὀλισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ἢ ὠμὸς καὶ ἀκάλυπτος ἢ ἡπιώτερος καὶ κεκαλυμμένος, ὡς τοῦτο συμβαίνει π. χ. εἰς τὴν καλουμένην θετικὴν φιλοσοφίαν, εἰς τοὺς νεοκαντιανοὺς φιλοσόφους κ. ἄ., ὁ ὀλισμὸς οὗτος κατέκτησε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν μεγάλην μερίδα τῶν Ἑλλήνων πνευματικῶν ἡγετῶν». Ὑποθέτω ὅτι «ὠμὸν ὀλισμὸν» θὰ χαρακτηρίζει τὴ θεωρίαν τοῦ Μπύχνερ καὶ τοῦ Χαίκελ, ἢ, μὲ ἄλλα λόγια, τὴ «μονιστικὴν φιλοσοφίαν», ἡ ὁποία δέχεται ὡς πηγὴ κάθε ἐνέργειας, τόσο τῆς ὀλικῆς ὅσο καὶ τῆς φυτικῆς καὶ ζωϊκῆς, τὴν ὀλη, τὴν ἀνόργανη γιὰ τὴν πρώτη, τὴν ὀργανικὴ γιὰ τίς δεύτερες. Αὐτὰ ὅμως τὰ κηρύγματα ἔγιναν στὴ μέση τοῦ 19ου αἰῶνος, καὶ ἔργότερα, χωρὶς καθόλου νὰ ἐμποδίσουν τὴν ποιητικὴ παραγωγὴ, οὔτε στὴ Γερμανία, ποὺ πρωτοτυπώθηκαν, οὔτε σὲ καμιὰ ἄλλη χώρα, ὅπου εἶχαν μεταδοθεῖ μὲ μεταφράσεις.

Τὸ ἴδιο θὰ εἴλεγα καὶ γιὰ τὴ θεωρίαν τοῦ Ντάρβιν (ἂν περιλαμβάνει κι' αὐτὴν ὁ κ. Καλλιάφας στὸν «ὠμὸν ὀλισμὸν»), ἡ ὁποία, ἂν καὶ διαβάστηκε σὲ ὄλον τὸν κόσμον περισσότερο ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλο βιβλίον, δέν ἐμπόδισε τὸν ὠραῖον ἰδεαλισμὸν στὴ σκέψη ποὺ ἔχουν τόσοι καὶ τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων. Ἦρθαν ἔπειτα οἱ μεγάλες τεχνικὲς ἐφευρέσεις, οἱ ὁποῖες μὲ τὸν ἠλεκτρισμὸν εὐκόλυναν τὴ ζωὴ, δίνοντας τίς πῶς μεγάλες ἀνέσεις, καὶ οἱ ὁποῖες πῆραν τὴν πῶς μεγάλη ἐφαρμογὴ στὶς Ἕνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμε-

ρικής, στη Μ. Βρετανία και στη Γερμανία. Μπορεί κανείς να πει πώς στις χώρες αυτές «το θρησκευτικόν συναίσθημα, το πατριωτικόν, το οικογενειακόν, το συναίσθημα τῆς προσωπικῆς τιμῆς καὶ τὰ τοιαῦτα... χλευάζονται ἀπροκαλύπτως ἢ περιφρονοῦνται ἠπιώτερον ἢ ὑποκριτικῶς μόνον τιμῶνται», ὅπως μετ' ἄλλοι εὐκόλως λέει ὁ κ. Καλλιάφας;

Ἄλλα ὑπάρχει καὶ ὁ «ἠπιώτερος καὶ κεκαλυμμένος ὕλισμός», ὡς τοῦτο συμβαίνει π. χ. εἰς τὴν καλουμένην θετικὴν φιλοσοφίαν, εἰς τοὺς νεοκαντιανοὺς φιλοσόφους κ. ἄ.». Ἄν μετ' ἄλλοι «θετικὴ φιλοσοφία» ἐννοεῖ ὁ κ. Καλλιάφας τὸν Ἰδρυτὴ τῆς Ἀγγουστο Κόντ, θὰ τολμοῦσα νὰ ὑποστηρίξω πὼς τὸ σύστημά του δὲν ἔχει καὶ πολλὴ σχέση μετ' ἄλλοι ὕλιστικὲς δοξασίαις ποὺ κατηγορεῖ ὁ κ. Καλλιάφας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Hegel, ποὺ θεωρεῖται ὁ πρῶτος μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Κόντ, ἔφτασε σὲ ἀπόλυτο ἰδεαλισμό, ὁ ὁποῖος θυμίζει τὸν Πλάτωνα, ἀφοῦ δέχεται πὼς ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει ἀρχικὰ εἶναι ἡ ἰδέα· οἱ δὲ νεοκαντιανοὶ Βίντελμαντ, Ρίκερτ κ. ἄ., δέχονται πὼς τὸ λογικόν, τὸ ἠθικόν καὶ τὸ ὠραῖο ἀποτελοῦν αἰώνιες ἀξίαις ποὺ ἰσχύουν ἀπὸ δικῆς τους δυνάμει (ewige und an sich gultige). Εἶναι ὅλ' αὐτὰ «ἠπιώτερος καὶ κεκαλυμμένος ὕλισμός»;

Ἄλλωστε, ὁ ὕλισμός ὡς φιλοσοφικὸν σύστημα ὑπάρχει ἀφότου ἀρχισε νὰ σκέπτεται ὁ Ἕλληνας καὶ εἶναι πασίγνωστο ὅτι οἱ Ἰωνεὺς φιλόσοφοι (Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Ἡράκλειτος), καθὼς καὶ ὕστερ' αὐτῶν ὁ Δημόκριτος μετ' ἄλλοι «ἄτομά» του, θεωροῦνται οἱ πρόδρομοὶ τῶν ὕλιστικῶν θεωριῶν τοῦ 19ου αἰῶνος. Καὶ ὅχι μόνον αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης θετικισμὸν ἔκανε μετ' ἄλλοι σπουδαιότατες ἐρευνῆς του στὴν περιοχὴ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῶν ὀργανισμῶν. Μήπως δὲν εἶναι ὁ Πρωταγόρας Ἰδρυτὴς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὕλισμοῦ, μετ' ἄλλοι περίφημο «μέτρον πάντων ἀνθρώπων», μετ' ἄλλοι ἀναγνώρισε τὴν κυριαρχία τῆς ἐμπειρίας γιὰ τὴν ἀνθρώπινη γνῶση, καὶ σφάλισε γιὰ πάντα τὴν πόρτα στὴν «ἀποκάλυψη» καὶ σ' ὅτι ἄλλο βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ γιὰ τὴν φιλοσοφικὴ σκέψη; Ἡ μήπως ὁ ἴδιος δὲν εἶναι ὁ Ἰδρυτὴς τοῦ «ἀγνωστικισμοῦ», μετ' ἄλλοι θαυμάσιο ἐκεῖνο ποὺ εἶπε: «περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι εἶθ' ὡς εἰσὶν εἶθ' ὡς οὐκ εἰσὶν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι: ἢ τ' ἀδηλότης καὶ βραχύς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου»; Ὅλ' αὐτὰ τὰ διδάγματα, τὰ «κεκαλυμμένως ὕλιστικά», ὅπως θὰ τὰ ὀνόμαζε ὁ κ. Καλλιάφας, δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τοὺς προσωκρατικοὺς φιλοσόφους ὡς τὴν ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴ, χωρὶς νὰ ἐμποδίσουν νὰ δημιουργηθοῦν ἰδεαλι-

στικά ἔργα, ἀλλὰ μετ' ἄλλοι θρησκευτικὸν καὶ ἄλλα μετ' ἄλλοι πατριωτικὸν περιεχόμενον.

Τὸ πιὸ περίεργον στὸ γράμμα τοῦ κ. Καλλιάφας, εἶναι ὅτι «ὁ ἐπιστημονικὸς οὗτος διαφωτισμός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πάσχομεν πολλοὶ ἐκ τῶν κατ' ἔξοχὴν γραμματισμένων Ἑλλήνων, δὲν ἐπρόφθασε νὰ κατακτήσῃ οὔτε τοὺς ἀγρότας, οὔτε τοὺς ἐργάτας, οὔτε τοὺς εἰδικὴν στρατιωτικὴν μόρφωσιν λαβόντας, οὔτε τὴν πλειονότητα τῶν ἀποτελούντων τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην τάξιν τῶν γραμματισμένων. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ σημερινὴ Ἑλλάς καταπλήσσει διὰ τῶν περιφανῶν νικῶν τῆς ὀλοκλήρου τὴν ὕψηλιον». Ὅστε μόνον οἱ «πνευματικοὶ ἡγέται» ἔπαθαν τὴν διανοητικὴν αὐτὴ «λέπρα», ἀπὸ τὴν ὁποῖα ὅλο τὸ ἄλλο ἔθνος ἐμεινε ἀμόλυτον; Καὶ ὅμως καὶ αὐτοὶ πολεμοῦν, ὅσοι τουλάχιστον εἶναι νέοι, καὶ αὐτοὶ χαίρονται καὶ ἐνθουσιῶν γιὰ τὸ «εὐρωπαϊκὸν πιά «θαῦμα», ποὺ δὲν ἔχει καμιά σχέση μετ' ἄλλοι κοσμοθεωρία ποὺ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ ἔχει καταρτίσει, εἴτε σκεπτόμενος, εἴτε διαβάζοντας.

Οἱ θεωρίαι, τόσο οἱ φιλοσοφικὲς ὅσο καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς, κυττάζουν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ σὺμπαν (θεωρία ἐρχεται ἀπὸ τὸ θία = ἐνατένιση), εἴτε καὶ μόνον τὴν ζωὴν ἀπάνω στὴ Γῆ· ἀλλὰ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μετ' ἄλλοι συναισθηματικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια, ὅσο προοδεύει ἡ Ἐπιστήμη καὶ δίνει ἐξηγήσεις «φυσικῆς» σὲ φυσικὰ φαινόμενα, τόσο ὁ κόσμος ὁ «ὑπερφυσικὸς» περιορίζεται· ἀλλὰ μ' αὐτὸ δὲν θὰ πεί ὅτι δὲν ὑπάρχει περιοχὴ γιὰ ὅσους θέλουν νὰ πιστεύουν. Ὁ ὀρίζοντας τῆς Ἐπιστήμης τελειώνει ἐκεῖ ποὺ ἀρχίζει ἡ πίστις, ποὺ εἶναι ἀπέραντη. Ὅστόσο, πολλοὶ ἄνθρωποι φοβήθηκαν ὅτι θὰ χαλοῦσε ὁ κόσμος ἂν πιστεῦε πὼς ἡ Γῆ γυρίζει γύρω στὸν ἥλιον, καὶ ὅτι δὲν ἦταν δυνατό ποτὲ νὰ σταματήσῃ τὸν ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ! Ἀλλὰ ὅλος ὁ κόσμος τὸ δέχτηκε, καὶ δὲν εἶναι λιγώτερον θρησκός ἢ ἠθικός ἀπὸ ὅτι ἦταν πρὶν πεί ὁ Κοπέρνικος τὴν θεωρίαν του.

Ἀφίνω ποὺ καὶ οἱ θεωρίαι αὐτές, οἱ φυσικοκρατικὲς ἢ ὕλιστικὲς, δὲν εἶναι αἰώνιαι. Οἱ περισσότερες χρησιμεύουν προσωρινὰ γιὰ νὰ ἐξηγήσουν μερικὰ φαινόμενα ἴσασιν τὴν ὥρα ποὺ θάρθουν ἄλλαι, ποὺ τὰ ἐξηγοῦν καλύτερα. Δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια, ποὺ ὁ μέγας φυσικός Poinsot εἶπε πὼς τὸ σὺμπαν στέκεται ἐπίσης καλὰ καὶ μετ' ἄλλοι παλιὰ θεωρία τοῦ Πτολεμαίου· μόνον ποὺ τοῦ Κοπέρνικου εἶναι πιὸ ἀνετη γιὰ τὴν σκέψιν μας. Καὶ ἡ θεωρία τοῦ Ντάρβιν, ποὺ τόσο σκαντάλισε τοὺς συντηρητικὸς στὸν τόπον μας, περισσότερο τοὺς κληρικοὺς, ποὺ δὲν τὴν εἶχαν καὶ διαβάσει· καὶ ἡ θεωρία αὐτὴ ἔχει πέσει τώρα. Κανείς

βιολόγος δὲν τὴ δέχεται ὅπως τὴν κήρυξε ὁ ἰδρυτὴς τῆς. Ἔφτασαν μάλιστα νὰ ποῦν πὼς ὁ Ντάρβιν ἔκανε μὲ τὸ ἔργο του ἕνα μυθιστόρημα, ὅπου, δίπλα στὶς σπουδαῖες ἀλλωστε ἔρευνές του, ὑπάρχει πολλή φαντασία. «Τὰ πάντα ρεῖ», καὶ ὄχι μόνο τὰ πράγματα ἢ τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ κι' οἱ θεωρίες ποὺ τὰ ξηγοῦν. L'erreur, c'est une vérité qui se trompe de date, εἶπε κάποιος ἐπιγραμματικά. Ἄν θὰ πεῖτε γιὰ τίς φιλοσοφικές ἢ τίς κοινωνιολογικές θεωρίες, νομίζω πὼς λίγα ἔχουν γράφει περισσότερα ἀπὸ ὅσα βρῆκε τὸ ἑλληνικὸ δαιμόνιο ποὺ ἐρεύνησε καὶ τὸ ἐγώ, καὶ τὴ διάνοια, καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς πολιτείας, μὲ ὅλη τὴ διαλεκτικὴ τοῦ δεινότητα, μέσα στὴν ὁποία συχνὰ φαίνεται ὁ ἀγὼνας μεταξὺ τῆς ὀλισθητικῆς καὶ τῆς ἰδεαλιστικῆς ἀντίληψης γιὰ τὴ ζωὴ ἐν γένει. Καὶ κανεὶς δὲν θὰ ὑποστηρίξει, ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συμβάδιζε μὲ τὴν τέτοια ἢ τέτοια κοσμοθεωρία.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, τὰ συναισθήματα ἀποτελοῦν χωριστὴ περιοχὴ τῆς ψυχικῆς ζωῆς καὶ βρίσκονται ὅλα στὸ ὑποσυνείδητο, ποὺ μερικοὶ μάλιστα τολμηροὶ φρενολόγοι θέλουν νὰ τὸ ἐντοπίσουν σὲ ὀρισμένη μοῖρα τοῦ ἐγκεφάλου: τὸ ἐξωπυραμιδικὸ σύστημα καὶ ἀπὸ κεῖ ξεκινοῦν κάθε φορὰ ποὺ θὰ παρουσιαστεῖ εὐκαιρία. Ὁ Ribot εἶπε, πολὺ παραστατικά, ὅτι «τὸ ὑποσυνείδητο εἶναι ἕνας συσσωρευτὴς ἐνέργειας: μαζεύει γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ξεοδεύει ἢ συνείδηση». Καὶ τὸ πατριωτικὸ λοιπὸν συναισθημα, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα, δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τίς κοσμοθεωρίες, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία ὄλων τῶν λαῶν. Γιατὶ ὅλοι οἱ λαοὶ διατηροῦν τὰ συναισθήματά τους, ἄσχετα μὲ τὴν πνευματικὴ τους πρόοδος ἢ στασιμότητα. Μάλιστα μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ὁ βαθμὸς ὅπου βρίσκονται τὰ συναισθήματα χαρακτηρίζει κάθε λαὸ περισσότερο ἀπὸ τίς πνευματικές του ἱκανότητες. Καὶ μεταβιβάζονται πιὸ σίγουρα μὲ τὴν κληρονομικότητα. Φαίνεται πὼς τὸ ὑποσυνείδητο εἶναι τὸ substratum τῆς ψυχικῆς ζωῆς «διὰ μέσου τῶν αἰώνων». Ἔτσι μπορούμε νὰ διορθώσουμε τὸν Ἐκκλησιαστὴ λέγοντας: «γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, καὶ τὸ συναισθημα εἰστήκεν εἰς τὸν αἰῶνα».

* *

Ἡ συζήτηση αὐτὴ ἀρχισε μὲ τὰ δυὸ ἄρθρα τοῦ κ. Χάρη, ὁ ὁποῖος μὲ κάποια μελαγχολία ἔγραψε στὸ πρῶτο πὼς «πυθηνὰ ἄλλοῦ δὲν θὰ καοῦν τόσα φτερά, τόσες φιλοδοξίες, τόσοι τίτλοι, τόσα ὀνόματα, ὅσα μὲ τὴν πατριωτικὴν ποίηση τοῦ πρώτου πολεμικοῦ τριμήνου» καὶ στὸ δεύτερο πὼς «τὰ περισσότερα πατριωτικὰ πεζογραφήματα δὲν ὑψώθηκαν πάνω ἀπὸ τὴν πατριωτικὴν ποίηση. Κάτι χειρότερο

μάλιστα: κράτησαν τὴν καθαρεύουσα καὶ ἄφησαν τὴ δημοτικὴ, τὸ δημοτικισμὸ στὴν εὐρύτερη καὶ οὐσιαστικώτερη του ἔννοια, καὶ τὸν ἄφησαν νὰ τὸ βροντήξει στὸ μέτωπο».

Ὅσο κι' ἂν πιστεύω στὴν εὐρύτητα τοῦ δημοτικισμοῦ ὡς κοινωνικοῦ ρεύματος, δὲν νομίζω ὅτι μόνο μ' αὐτὸν ἢ μόνο γι' αὐτὸν πολέμησαν τὰ παληκάρια μας, ἢ ὅτι δὲν θὰ εἶχαμε τὴν ἐξοχη αὐτὴ ἐποποιῖα καὶ χωρὶς αὐτόν. Ὁ κ. Καλλιόφας εἶπε ὅτι «οὔτε ἡ καθαρεύουσα οὔτε ἡ δημοτικὴ πταίει εἰς τὴν ἑλλειψιν ἀξίων τῶν σημερινῶν πολεμικῶν γεγονότων πατριωτικῶν πνευματικῶν ἔργων», ἀλλὰ ἡ «πνευματικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν παρακμάζουσαν μέσην καὶ δυτικὴν Εὐρώπην» καὶ ὁ «ὀλισμὸς, ὁ ὁποῖος... φέρει εἰς φῶς τεταραγμένα, νοσηρὰ δημιουργήματα». Ἀπὸ ὅσα ἔχω γράφει παραπάνω, θὰ ἔχει πειστεῖ, πιστεύω, ὁ ἀναγνώστης, πόσο λίγο βάσιμες εἶναι τέτοιες ἐξηγήσεις.

Θὰ ριψοκινδυνέψω μιὰ ἀνάλυση, ποὺ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι χειρότερη ἀπὸ κάθε ἄλλη, ἂν καὶ σκοπὸς τοῦ ἄρθρου μου δὲν εἶναι αὐτός. Καὶ πρῶτα, θέλω νὰ ξεχωρίσω λίγα πεζογραφήματα, γιὰ νὰ τὰ γλυτώσω ἀπὸ τὴν ἀπαισιοδοξία τῶν δυὸ ἐγκρίτων μελετητῶν. Τὰ ὀκτὼ ἄρθρα τοῦ «Ἐλευθέρου Βήματος» ποὺ γράφηκαν στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, τὸ «Γῆ ἱερὴ, αἰῶνια μητέρα» τῆς κ. Ἀμαριώτη ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν «Πνευματικὴ Ζωή», καθὼς καὶ δυὸ ραδιοφωνικὲς ὁμιλίαι τοῦ κ. Μυριβήλη καὶ ἡ «Παγὰ λαλέουσα» τοῦ κ. Τσιμπιφάρου, εἶναι, νομίζω, ἀριστουργήματα καὶ στὸ ὄφος καὶ στὸ νόημα καὶ στὸ βάθος τῆς σκέψεως. Χωρὶς νὰ ἀναφέρουν κανὲν τὴ λέξη «πατρίς», σὰς δίνουν μιὰ ἔντονη πατριωτικὴ συγκίνηση, ποὺ αἰσθάνεσθε ἀληθινὴ περηφάνεια ποὺ εἶστε Ἕλληνας. Ἀπ' αὐτὰ ὅλα, τὰ πρῶτα εἶναι γραμμένα στὴ μικτὴ γλῶσσα τῶν ἐφημερίδων, τὸ τελευταῖο στὴν καθαρεύουσα, καὶ τὰ ἄλλα στὴ δημοτικὴ, ποὺ θὰ πεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ κάνει τὸ ἀριστούργημα, ἀλλὰ... ἐκεῖνος ποὺ τ γράφει! Μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα τόσο καλά πεζογραφήματα· δὲν τὰ ἔχω διαβάσει ὅλα.

Ἴσως νὰ γράφηκαν καὶ ποιήματα καλά· κι' αὐτὰ δὲν τὰ ἔχω διαβάσει ὅλα. Ἀλλὰ ἂν δὲν ὑπάρχουν, σημαίνει πὼς δὲν βρέθηκαν ἄνθρωποι ποὺ τὴν ὥραία τους ἐμπνευση νὰ μπορέσουν νὰ τὴ διατυπώσουν μὲ ὁμορφα λόγια. Ὑστερα, ἔχουμε καὶ ὑπέροχα πρότυπα ποὺ μᾶς κάνουν ἀπαιτητικούς γιὰ τοὺς σημερινούς ποιητὰς! Ἡ «Δόξα τῶν Ψαρῶν» καὶ μερικὰ τετράστιχα ἀπὸ τὸν «Ὑμνο τῆς Ἐλευθερίας», μερικὰ κομμάτια τοῦ Ιουγεὺς Βαλαωρίτη, ἢ «Πατρίδα» τοῦ γαλήνιου Μαβίλη, μερικοὶ «Λόγοι» τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιληᾶ» τοῦ Παλαμᾶ, εἶναι πρότυπα ποὺ δύσκολα θὰ φτάσει καὶ δυσκολώτερα θὰ προσπεράσει ὁ

ποιος στις ημέρες αυτές καβαλικέψει τὸν Πήγασό του. Αὐτὰ ὅλα εἶναι γραμμένα στὴ δημοτικὴ, ἀλλὰ, γιὰ νὰ ἀποδειχτεῖ ἄλλη μιὰ φορά πὼς δὲν ἀρκεῖ ἡ γλῶσσα γιὰ νὰ κάνει ἕνα ποίημα ὠραῖο, θυμίζω πὼς καὶ ἡ «Σημαία» τοῦ Παράσχου—τὸ μόνο, νομίζω, πατριωτικὸ τοῦ ποίημα—καὶ πολλὰ τοῦ Ματσούκα εἶναι γραμμένα στὴ δημοτικὴ, χωρὶς νὰ πάψουν νὰ εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀνυπόφορη τυμπανοκρουσία πατριωτικὴ.

Συμβαίνει ὅμως καὶ μὲ τὰ ποιήματα ὅ,τι καὶ μὲ ὅλα τὰ ἔργα τέχνης. Πρέπει νὰ κινηθεῖ τὸ ὑποσυνείδητο, ὅπου, ὅπως εἶπα, βρίσκεται καὶ τὸ ποιητικὸ συναίσθημα, πολὺ λίγο σὲ κάθε ἄνθρωπο καὶ περισσότερο σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴν ποιητικὴ «φλέβα». Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴ μὀρφωση ποὺ τυχὸν θὰ ἔχει ὁ ποιητής. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ συμβαίνει αὐτὸ ποὺ ὑποστηρίζει ὁ κ. Καλλιάφας, ὅτι «οἱ δημιουργοὶ τῶν πατριωτικῶν ἐμμέτρων καὶ πεζῶν ἔργων ἀνήκουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τοὺς κατ' ἐξοχὴν γραμματισμένους». Ἄν ἔχουν καὶ κάποια μὀρφωση, δὲν πειράζει· ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται, εἶναι ἡ ποιητικὴ διάθεση, ποὺ εἶναι ἀσχετὴ μὲ τὴ

διάνοια. Πολὺ ὠραῖα διατυπώνει αὐτὸ ὁ Πλάτων, ὅταν λέει στὸν Ἴωνα ὅτι «κοῦφον γὰρ χρῆμα ποιητῆς ἐστὶν καὶ πτηνὸν καὶ ἱερὸν, καὶ οὐ πρότερον οἶος τε ποιεῖν πρὶν ἂν ἐνθεὸς τε γένηται καὶ ἐκφῶν, καὶ ὁ νοῦς μηκέτι ἐν αὐτῷ ἐνῆ».

Ὅταν λοιπὸν δὲν λειτουργεῖ ὁ νοῦς, ὑπάρχει τὸ ὑποσυνείδητο, ἀπ' ὅπου ξεκινοῦν ὅλα τὰ συναισθήματα ποὺ θὰ βροῦν τὴν καλὴ τους διατύπωση ὕστερα, μὲ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ νοῦ. Κι' αὐτὸ ἰσχύει ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς «ἐγκεφαλικούς» ποιητῆς, ποὺ κι' αὐτοὶ ἀρχίζουν πάντοτε μὲ τὴν ἐμπνευση ποὺ δημιουργεῖται στὸ ὑποσυνείδητο γιὰ νὰ γίνεῖ σὲ λίγο συνειδητὴ στὴ διάνοιά τους. Ὡστε, ἂν δὲν ὑπάρχουν ποιήματα πατριωτικὰ καλὰ, θὰ πεῖ πὼς δὲν ὑπάρχουν ποιηταί, καὶ ὅχι ὅτι τοὺς ἐμπόδισε ἡ «ἐπικοινωνία μὲ τὴν παρακμάζουσα Δύση». Poeta nascitur, non fiat, καὶ, φυσικά, δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ οὔτε μὲ καμιά κοσμοθεωρία, ὅσο βολικὴ καὶ ἂν ἔρχεται αὐτὴ σ' ἐμᾶς ποὺ θὰ τὸν διαβάσουμε. Καὶ θὰ εἶναι κρίμα ἂν δὲν εἶναι γεννημένος ὁ ποιητής ποὺ θὰ «κλείσει μέσα του τὴν Ἑλλάδα» γιὰ νὰ ὑμνήσει τὸ σημερινὸ μεγαλειῶδες καὶ παγκόσμιο δράμα τῆς.

Δ. Ι. ΣΑΡΑΤΣΗΣ

Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΜΟΥ

Σεντούκια ἔχω γεμάτ' ἀπὸ χρυσάφι,
φλωρὶ βενέτικο, βαρεῖά δουκάτα,
σὰν ροδοπέταλα κωνοτανινᾶτα,
ποὺ κι' ὄβριος θὲ νᾶκανε νυσάφι.

Πετρόδια ἔχω ἀτίμητα. Διαμάντια μαῦρα,
ποῦν' φωτερὰ καὶ σκοτεινὰ ὡσὰν τὰ μάτια
ἀγνῆς πεντάμορφης γεμάτης λαύρα.

Ἐχω ρουμπίνια στρογγυλά, ματοβαμμένα
ὡσὰν τ' ἀφίλητο τ' ἀχειλί τῆς παρθένας,
μὰ καὶ σὰν τῆς ἐταίρας τὰ δύο χεῖλη τὰ βαμ-
[μένα.

Τοπάζια ἔχω κατάχλωμα μὲ τὸ τσουβάλι,
ποῦχον τὸ χρῶμα ὅπου παίρν' ἡ ὄψη
σὲ μιὰ βαθειὰ συγκίνηση, μεγάλη.

Ἐχω ζαφείρια ποὺ ὁ οὐρανὸς θὲνὰ χλωμιάση

ἂν τὰ ξαπλώσω κάτω ἀπὸ τὸ φῶς του,
κι' ἡ θάλασσα, θὰ θέλει νὰ τοὺς μοιάση.

Σμαράγδια ἔχω ποὺ ἂν τ' ἀραδιάσω,
θὲ νὰ θαρῆ ἡ μαραμμένη φύση
πὼς εἶναι ἀνοιξη, καὶ θὰ βλαστήση.

Μαργαριτάρια, π' ἂν τ' ἀπλώσω μέσ' τῆ ρούγα,
τὸ περιστέρι ἄδικα θὰ ψάχνη
ἀσπράδα στὴ δική του τῆ φτερούγα.

Χρυσάφια, φλωριά, βιδὸς καὶ πετρόδια
ξεχύνουνε τὶς νύχτες φῶς δικό τους,
καὶ λαμπυρίζουν μέσα στὰ σκοτάδια.

Τὸ θησαυρό μου χέρι δὲν ἀγγίζει.
Θᾶχανε καὶ τὸ φῶς τὸν καὶ τὴ χάρη.
Καὶ τί θ' ἀπόμεινε; Οὔτε λυχνάρι
τὶς μαῦρες μου τὶς σκέψεις νὰ φωτίζη.

ΜΑΡΙΑ ΙΩ. ΛΟΒΕΡΔΟΥ